

Р. 3-40.

7. Demchenko V.I. Quality of educational-educator process as indicator of efficiency of control system by INSTITUTION of higher learning / V.I. Demchenko, O.L. Hotomljan-s'kuj // Vyshha osvita Ukrainy. – 2011. – № 2. – Р. 106-111.
8. Increase of efficiency of activity of industrial enterprise on the basis of studies and development of his personnel: dis. of candidate of econ. of sciences: 08.00.04 / DVNZ «PDTU» / T.A. Derev'janko. – Mariupol', 2009. – 161 p.

Рецензент: Т.Г. Логутова
д-р екон. наук, проф. ДВНЗ «ПДТУ»

Стаття надійшла 15.04.2013

УДК 37.015.6

©Царук І.М.*

ОСВІТНІ ВИМІРИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

В статті проаналізовані загальнодержавні та регіональні тенденції розвитку системи освіти України, окреслені основні проблемні аспекти функціонування освітньої ланки та розглянуті окремі напрями її подальшого реформування та модернізації.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, освіта, дошкільна освіта, загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта.

Царук И.М. Образовательные измерения социально-экономического развития Украины. В статье проанализированы общегосударственные и региональные тенденции развития системы образования Украины, обозначены основные проблемные аспекты функционирования образования и предложены отдельные направления ее дальнейшего реформирования и модернизации.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, образование, дошкольное образование, общее среднее образование, профессионально-техническое образование, высшее образование.

I.M. Tsaruk. Educational measurings of socio-economic development of Ukraine. The article describes national and regional trends in Ukraine's education system, outlined the main problem aspects of education and considered separate directions her further reforming and modernisation.

Keywords: socio-economic development, education, preschool education, secondary education, vocational education, higher education.

Постановка проблеми. Соціально-економічний розвиток досягається за рахунок створення таких суспільних благ, основним призначенням яких є формування умов для ефективного виробництва та використання людського капіталу та забезпечення зростання суспільного багатства і добробуту людей. Загальновизнаним суттєвим чинником

* канд. екон. наук, доцент, ДВНЗ «Житомирський державний технологічний університет», м. Житомир

економічного та суспільного розвитку в сучасних умовах є освіта, яка стає основою підвищення конкурентоспроможності підприємств та їх розвитку, і в кінцевому рахунку забезпечує зростання національних економік. Знання, рівень освіти, здобутої кваліфікації, професійної підготовки, схильність до підприємницької та інноваційної діяльності перетворюються в сучасний фактор виробництва, що дозволяє досягти якісно більш високих соціальних та економічних результатів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В усі часи освіта була рушійним фактором соціально-економічного прогресу. Теза про те, що вирішальну роль у здійсненні інноваційного розвитку, соціально-економічних перетворень належить людському фактору, якість якого формується саме освітою, залишається актуальною та знаходить своє відображення у дослідженнях багатьох учених, таких як: Антонюк В., Балакірева О., Бідак В., Блик О., Борецька Н., Богуцький О., Василик О., Величко О., Грішнова О., Гоффе Н., Данилишин Б., Долішній М., Дорофєєва Ю., Друкер П., Думанська В., Євтушенко Г.І., Заяць Т., Ільчук Л., Коваленко І.Ф., Кропивко М., Кундієв Ю., Куценко В.І., Лич Г.В., Лібанова Е., Момотюк Л., Нікітін С., Новіков В., Новікова О., Олійник Я., Остафійчук Я., Піріашвілі О., Поплавська О., Прокопа І., Роїк В., Садова У., Семенов А., Скуратівський В., Удовиченко В., Федулова Л., Шпильова Ю.

Зокрема, професор О.А. Грішнова вважає, що рівень освіти значною мірою впливає на економічне зростання держави та виділяє наступні напрями такого впливу [1, с. 97]: освіта та професійна підготовка роблять продуктивнішою працю кожної окремої людини, про що свідчить тісний зв'язок між рівнем освіти працівників та їхніми зарплатами; освіта розвиває в людині ділові навички і підприємливість (у літературі це явище назване «розподільчим ефектом освіти»). Робоча ефективність пов'язана зі здатністю виконувати певне коло завдань, розподільча ефективність – зі здатністю приймати правильні рішення; освіта підвищує чутливість людей до наукових ідей і технічних розробок, у зв'язку з чим вони швидше впроваджуються в практику. Прискорюючи поширення науково-технічних відкриттів, освіта тим самим підвищує суспільну продуктивність праці та стимулює економічне зростання.

Проте окремі питання у сфері дослідження широкого спектру соціально-гуманітарних аспектів економічного розвитку й досі залишаються відкритими та потребують подальших досліджень.

Мета статті - є оцінка сучасних тенденцій розвитку освіти на загальнодержавному та регіональному рівнях, визначення її місця та ролі в сучасних умовах з метою забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку та високої якості життя людей.

Виклад основного матеріалу. Швидкоплинні умови життя перетворюють освіту в своєрідний показник соціально-економічного розвитку регіонів. Адже якість робочої сили значною мірою залежить від рівня та характеру одержаних знань, а висококваліфіковані кадри, в свою чергу, є передумовою економічного зростання та формування якісно нового рівня суспільства. Сучасні реалії та умови сьогодення генерують потребу у високій якості знань, їх завтрашній конкурентоспроможності, формуванні такої системи освіти, зміст і форма якої не лише відповідали б викликам часу, але й випереджали їх.

На сьогодні повну вищу освіту має майже чверть населення у віці 22 роки і старші. Порівняння рівня освіти міського та сільського населення свідчить, що серед мешканців міст, особливо великих, частки осіб з повною, базовою та неповною вищою освітою, як і раніше, значно вищі ніж серед сільських жителів (у великих містах – більше третини, у малих – 22%, на селі – кожний десятий).

Повну загальну середню освіту мають 42% осіб у віці 14–35 років (37% – жінок та 47% – чоловіків), 23% – повну вищу (відповідно – 27% та 20%), 14% – неповну вищу (17% та 12%), 4% – базову вищу (4% та 3%). Кожна п'ята молода особа має професій-

но-технічну освіту, серед чоловіків частка таких осіб в 1,6 раза вища, ніж серед жінок [2, с. 3].

В Україні була сформована досить потужна освітня ланка, представлена навчальними закладами різних ієрархічних рівнів освіти – дошкільними, загальноосвітніми, професійно-технічними та вищими. У 2011 р. в країні діяло 37,8 тис. об'єктів, з яких 16,1 тис. заклади дошкільної освіти, 19,9 тис. – загальної середньої, 1 тис. – професійно-технічної, 0,8 тис. – вищої освіти.

В Україні функціонує широка мережа дошкільних закладів, які різняться за формами, змістом та напрямками роботи. У 2011 р. заклади дошкільного виховання були представлені 5329 дитячими садками на 169,4 тис. місць, 8398 яслами-садками (902 тис. місць), 2351 навчально-виховними комплексами (100 тис. місць). Із загальної кількості дошкільних закладів 13,1 тис. – заклади загального розвитку, 1,8 тис. – комбіновані, 0,2 тис. – санаторні та 0,2 тис. – спеціальні [3, 4].

Паралельно із скороченням закладів даного типу протягом 2000-2011 рр. відбувалося зростання кількості місць в них. В цілому по Україні цей показник зріс на 4,8% і в 2011 р. склав 1171,4 тис. місць. Проте, якщо у міських поселеннях кількість місць зросла лише на 1,3% (з 832 до 843 тис.), то у сільській місцевості зростання показника відбулося більш інтенсивно – на 15,1% (з 285 до 328 тис. місць).

Попит на послуги дошкільної освіти помітно збільшився. Протягом 2000-2011 рр. коефіцієнт охоплення дітей дошкільною освітою зріс на 42,5 відсоткові пункти та у 2011 р. становив 57%. Найкращі позиції за цим показником мали Сумська (70% дітей відповідного віку), Черкаська (68%), Донецька (64%) області та м. Севастополь (65%). Напротивагу їм Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Волинська та Тернопільська області мали найнижчі значення зазначеного показника, який коливався в діапазоні від 36% (Івано-Франківська) до 48% (Тернопільська область). Хоча варто відмітити, що за досліджуваний період ці регіони продемонстрували позитивну динаміку.

Про підвищення попиту населення на даний вид освітніх послуг свідчив показник їх завантаженості, який у 2011 р. склав 116 дітей на 100 місць. Найбільше перевантажені дошкільні заклади Закарпатської (142 дитини на 100 місць), Львівської (139), Волинської (132), Рівненської (131) та Сумської (125 дітей на 100 місць) областей. Через дефіцит місць почала виникати черга на зарахування дітей.

Значно диференціює показник завантаженості дошкільних закладів освіти в міській та сільській місцевості – 126 та 89 дітей на 100 місць відповідно.

Останнім часом дещо змінилася мережа загальноосвітніх шкіл, яка нині налічує близько 19,9 тис. закладів, у яких навчається 4292 тис. учнів і працює 509 тис. вчителів. В загальній структурі загальноосвітніх навчальних закладів переважали денні – 99,0% з контингентом, який налічував 4225,3 тис. учнів, решта 1% – вечірні, де навчалось 67,4 тис. учнів [4, 5].

Тенденція до скорочення мережі даної ланки освіти була характерною для всіх регіонів країни за винятком м. Києва, де зафіксовано зростання показника на 3,8% порівняно з 2000 р. У 2000 р. найбільша кількість загальноосвітніх навчальних закладів була сконцентрована у Львівській (1,5 тис. закладів), Донецькій (1,3 тис.) та Дніпропетровській (1,3 тис.) областях, які зберегли свої позиції і в 2011 р.

Незважаючи на зростання рівня народжуваності упродовж 2000-2011 рр., спостерігається тенденція до скорочення контингенту учнів загальноосвітніх шкіл на 36,5%. Серед регіонів України найвищі темпи скорочення показника мали місце в Луганській (53,8% рівня 2000 р.), Сумській (56,4%), Черкаській (57,8%), Чернігівській (58,4%) та Донецькій (58,5% рівня 2000 р.) областях.

Охоплення освітою дітей шкільного віку в Україні станом на 1 вересня 2011 р. складає 4586,7 тис. дітей віком від 6 до 18 років, з них 4532,1 тис. дітей (98,8%) навча-

ються в навчальних закладах для здобуття повної загальної середньої освіти. Не навчається для здобуття повної загальної середньої освіти 42 тис. осіб, щодо 12,7 тис. осіб – відомості взагалі відсутні. Серед основних причин, які обумовили таку ситуацію, відзначені стан здоров'я – 25% загальної кількості дітей, які не навчаються в загальноосвітніх навчальних закладах, з інших причин не навчається 31,4% дітей. У спеціальних закладах для дітей, які потребують корекції розумового розвитку, виховується 17,9 тис. осіб.

Упродовж 2000-2011 рр. в країні активно впроваджувалися нові види навчальних закладів середньої освіти, зокрема ліцеї, гімназії, колегіуми та навчально-виховні комплекси (об'єднання). У 2011 р. в Україні працювало 508 гімназій, де навчалось 191,2 тис. дітей; 377 ліцеїв з контингентом учнів 157,1 тис. та 45 колегіуми (контингент учнів – 26,6 тис.)¹.

Не зважаючи на згортання мережі загальноосвітніх навчальних закладів, сталого характеру набула тенденція скорочення кількості закладів та дітей в них, що навчалися у другу зміну. На початок 2011 р. у 2-змінному режимі працювали 823 навчальні заклади, що втричі менше ніж у 2000 р. Відповідно на 82,1% скоротився контингент учнів, що навчалися у 2 зміну.

Позитивним чинником є зростання кількості учнів початкових класів, які відвідують групи продовженого дня, як у містах, так і в сільській місцевості, у переважній більшості областей. Наприкінці 2010-2011 н. р. у 10,8 тис. загальноосвітніх навчальних закладах функціонували групи продовженого дня, що становило 54% від загальної кількості загальноосвітніх навчальних закладів.

За останні 5 років кількість учнів, які відвідують групи продовженого дня, зросла майже на 55 тис. Переважна більшість дітей, які відвідують групи продовженого дня, становлять учні початкових класів. Наприкінці 2010/11 н. р. їх кількість становила близько 93% від загальної кількості учнів, які відвідують групи продовженого дня. Актуальність організації роботи груп продовженого дня у початковій школі на сьогодні зумовлена більш раннім початком навчання дитини у школі, постійною зайнятістю батьків, неучастю їх у вихованні власних дітей через тривале перебування за межами України [6].

У 2011 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову № 614 від 09.06.11 р. про затвердження нової редакції Державної цільової соціальної програми «Шкільний автобус». Урядом було виділено 75 млн. грн. на закупівлю 260 шкільних автобусів, у тому числі 16 спеціалізованих, у яких обладнанні місця для дітей з обмеженими фізичними можливостями на інвалідних візках. За кошти державного бюджету було придбано 209 автобусів та 14 спеціальних шкільних автобусів для перевезення дітей з обмеженими фізичними можливостями.

Станом на 01.09.2012 р. 14,2 тис. дітей не охоплені дією Програми «Шкільний автобус» внаслідок постійного недофінансування, високої частки несправних та застарілих машин, нерозвиненістю дорожньо-транспортної мережі, відсутності доріг із твердим покриттям.

Зменшення мережі навчальних закладів відповідним чином відобразилося і на чисельності викладацького корпусу. Порівняно з 2000 р. кількість педагогів зменшилась на 11,8% і у 2011 р. нараховувала 504,5 тис. учителів. Середньоукраїнський показник забезпеченості навчальних закладів учителями у 2011 р. склав 26 осіб (у розрахунку на

¹ Серед нових загальноосвітніх навчальних закладів найбільшого розвитку набули навчально-виховні комплекси, які забезпечують у специфічних умовах діяльності безперервність загальної середньої та позашкільної освіти та виховання учнівської молоді. У 2011 р. 2,6 тис. навчально-виховними комплексами було охоплено 493,1 тис. дітей. Великого поширення такі навчальні заклади набули в Київській (241 од.), Черкаській (240 од.), Одеській (234 од.) та Сумській (222 од.) областях.

один навчальний заклад). В регіональному розрізі значення показника коливалось в діапазоні від 20 (Тернопільська область) до 43 осіб (міста Київ та Севастопіль).

За період 2000-2010 рр. разом було поставлено 19 тис. навчальних комп'ютерних комплекси (НКК), з них за кошти державного бюджету – 18 тис. (у тому числі 9,7 тис. НКК, поставлених до 2005 р., які на сьогодні вже є фізично й морально застарілими і потребують оновлення). Завдяки цьому суттєво зросла частка загальноосвітніх навчальних закладів, оснащених навчальними комп'ютерними комплексами (з 47,5% у 2005 р. до 94,6% у 2011 р. в цілому по Україні), та зменшилось значення показника відношення кількості учнів на один комп'ютер у школах (із 49 осіб у 2006 р. до 29 осіб у 2011 р.) [6]. Практично всі НКК поставлялися до загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів².

Враховуючи, що оновленими навчальними програмами для середньої школи передбачено вивчення предмету «Інформатика» з 9 класу, також постало додаткове завдання оснащення навчальними комп'ютерними комплексами й загальноосвітніх навчальних закладів I-II ступенів, що додає до кількості шкіл, які потребують такого технічного забезпечення, ще понад 5 тис. шкіл.

У 2009-2010 рр. кошти державного бюджету на комп'ютеризацію та інформатизацію навчальних закладів не виділялися. Однак вже Законом України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» було передбачено кошти обсягом 110 млн. грн. (у тому числі 105 млн. грн. – на інформатизацію та комп'ютеризацію загальноосвітніх навчальних закладів) для виконання завдань і заходів Державної цільової програми впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 року. Це дало можливість забезпечити у 2011 р. 722 загальноосвітні навчальні заклади новими навчальними комп'ютерними комплексами [6]. Завдяки реалізованим заходам, спостерігається зменшення показника кількості учнів на один комп'ютер, який у 2011 р. складав 26 осіб.

Зважаючи на фактичний стан матеріально-технічного забезпечення навчальних закладів сучасною комп'ютерною технікою, Міністерством підготовлено і подано пропозиції до проекту державного бюджету України на 2012 рік про виділення бюджетних коштів у сумі 120 млн. грн. для забезпечення понад 850 загальноосвітніх навчальних закладів навчальними комп'ютерними комплексами та для обладнання близько 200 загальноосвітніх навчальних закладів серверним устаткуванням та програмним забезпеченням, що дозволить:

– забезпечити потребу в оснащенні навчальними комп'ютерними комплексами загальноосвітніх навчальних закладів I-II та I-III ступенів сільської місцевості до початку нового 2012/2013 н. р.;

– повністю завершити програму інформатизації та комп'ютеризації загальноосвітніх навчальних закладів сільської місцевості у 2012 р.;

– продовжити оснащення загальноосвітніх навчальних закладів I-II ступенів для викладання та вивчення інформатики як навчальної дисципліни у навчальному процесі 9 класу на належному рівні;

– продовжити оснащення міських шкіл I-II, I-III ступенів;

– суттєво оновити парк комп'ютерної техніки, поставленої у попередні роки;

² Регіональний аналіз показника забезпеченості загальноосвітніх навчальних закладів навчальними комп'ютерними комплексами показав, що 10 областей України, зокрема АР Крим, Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Запорізька, Київська, Херсонська, Чернівецька, міста Київ та Севастополь, повністю забезпечені необхідною комп'ютерною технікою. Проте в решті регіонів країни зазначений показник коливався від 55,8% у Тернопільській області до 98,2% у Чернігівській.

– створити достатню базу для впровадження наступних рівнів організації комп'ютерних систем у закладах освіти – шкільних навчально-інформаційних серверів, об'єднаних у єдину мережу, інформаційно-аналітичних систем управління навчально-виховним процесом;

– поліпшити якість шкільної освіти, створити механізм її стійкого інноваційного розвитку, варіативності та індивідуалізації навчання;

– забезпечити загальноосвітні навчальні заклади доступом до глобальних інформаційних ресурсів з використанням високошвидкісних каналів зв'язку;

– створити та запровадити використання у навчальному процесі сучасні електронні навчальні матеріали, організувати ефективний доступ до них через Інтернет;

– забезпечити розвиток інформаційної взаємодії та інтеграцію загальноосвітніх навчальних закладів світового інформаційного освітнього простору [6].

Головним завданням професійно-технічної ланки освіти є підготовка кваліфікованих працівників для різних галузей економіки, оволодіння населенням робітничими професіями, спеціальностями, кваліфікацією відповідно до їх інтересів, здібностей, стану здоров'я. Професійно-технічна освіта є головною передумовою й важливим засобом забезпечення ефективного функціонування регіональних ринків праці та регіонального соціально-економічного розвитку відповідно до загальнонаціональних інтересів країни та інтересів різних верств населення.

У цілому підготовку робітничих кадрів для всіх галузей економіки України здійснюють 976 державних навчальних закладів різних типів (з контингентом 409,4 тис. учнів), з них 181 – вищі професійні училища, 139 – професійно-технічні училища, 471 – професійні ліцеї, 60 – центри професійно-технічної освіти, 75 – навчальних центрів при установах виконання покарань, 26 – професійно-технічних училищ, що є структурними підрозділами вищих навчальних закладів [7].

Для оптимального використання фінансових, кадрових, навчальних і методичних ресурсів у 2011 р. вживалися заходи щодо приведення мережі навчальних закладів у відповідність до структури економіки регіонів країни. Найбільша кількість ПТНЗ була сконцентрована в Донецькій – 111 од. (де навчалось 38,1 тис. учнів), Луганській – 78 од. (25,1 тис.), Дніпропетровській – 64 од. (30,0 тис.) та Львівській – 62 од. (33,4 тис. учнів) областях.

Непрестижність професійно-технічної освіти, проведення оптимізації мережі за рахунок укрупнення закладів освіти, позначилася, в першу чергу, на контингенті її учнів. Так, паралельно із незначним збільшенням мережі ПТНЗ (на 0,6% порівняно з 2000 р.) відбувалося скорочення чисельності учнів та слухачів в них (за досліджений період на 22%) та підготовлених кваліфікованих робітників (на 10%), що вже сьогодні створює дефіцит більшості робітничих професій на ринку праці (дефіцит більшості робітничих професій – слюсарі, токарі, електрики, зварювальники, монтажники тощо). Зниження випуску робітників масових професій пояснюється багатьма причинами, зокрема, зниженням зацікавленості в підготовці працівників на власній навчальній базі і згортанням фінансування навчальних закладів галузевими міністерствами, відомствами та підприємствами.

Кожний другий учень за час навчання отримує дві та більше професій, що підвищує мобільність випускників на ринку праці. Важливим завданням залишається збалансування обсягів підготовки, зайнятості та їх попиту в розрізі кожного регіону³.

³ Державне замовлення на підготовку робітничих кадрів у професійно-технічних навчальних закладах у 2011 р. становило 199,3 тис. осіб, у тому числі для галузей: промисловості – 63,8 тис. осіб; будівництва – 35 тис.; транспорту та зв'язку – 22,6 тис.; легкої промисловості – 14,1 тис.; харчування і торгівлі – 35,2 тис.; сфери обслуговування – 12,3 тис.; сільського господарства – 16 тис. осіб [6].

Випуск кваліфікованих робітників професійно-технічними навчальними закладами у 2011 р. становив 240 тис. осіб. Динаміка працевлаштування випускників державних професійно-технічних навчальних закладів за останні роки залишається стабільною та становить більш як 83,2% за професією, 7,6% випускників продовжують навчання у вищих навчальних закладах, 1,5% – призвані до лав Збройних Сил України або працевлаштувалися самостійно за професіями, що характеризуються самозайнятістю. Половина випускників поряд з професією отримала повну загальну середню освіту.

Гострими залишаються проблеми кадрового забезпечення ПТНЗ, що обумовлено суттєвими розбіжностями у заробітній платі працівників підприємств та педагогічних працівників, ресурсного та фінансового забезпечення, відсталість та застарілість матеріально-технічної бази тощо.

У 2011 р. навчальний процес у професійно-технічних навчальних закладах забезпечували майже 46 тис. педагогічних працівників. Більшість майстрів виробничого навчання володіли двома і більше робітничими професіями та мали відповідну психолого-педагогічну підготовку. Стаж роботи від 6 до 10 років мали 23% педагогічних працівників, від 11 до 20 років – 29%, більше 20 років – 35%. І лише незначна частина (а саме 13%) мали стаж педагогічної роботи до 5 років. Більшість педагогічних працівників ПТНЗ – це особи середнього та похилого віку (від 30 до 60 років), 10% – від 60 років і більше. Молодь віком до 30 років становила 12%. 83% педагогічних працівників мали вищу освіту, 11% – базову вищу, 4% – середню спеціальну і 2% – незакінчену вищу. Це говорить про те, що рівень професійної підготовки та кваліфікація викладачів досить високі [6, 7].

Сфера вищої освіти представлена потужною мережею навчальних закладів різних рівнів акредитації. У 2011 р. підготовку фахівців з вищою освітою в Україні здійснювали 846 ВНЗ I-IV р. а., які забезпечували навчання 2311,6 тис. студентів, у тому числі у ВНЗ I-II р. а. – 356,8 тис. студентів, III-IV р. а. – 1954,8 тис. В структурі ВНЗ всіх рівнів акредитації за типами закладів переважали коледжі (28,1%), університети (23,3%), училища (14,4%), технікуми (14,2%) та інститути (12,1%) [4, 8].

Основна частина вищих навчальних закладів сконцентрована в обласних центрах та великих містах. Лідерство продовжували утримувати такі освітньо-наукові центри як м. Київ (117 од.), Донецька (80), Харківська (70) та Дніпропетровська (56 од.) області, де була зосереджена найбільша кількість ВНЗ різних рівнів акредитації. Швидкі ринкові перетворення та комерціалізація освіти створили сприятливі умови для розвитку вищих навчальних закладів недержавної форми власності. За 2000-2011 рр. кількість таких навчальних закладів зросла на 13,5% (з 163 од. у 2000 р. до 185 од. – у 2011 р.), з них частка приватних ВНЗ I-II р. а. складає 22,6% кількості ВНЗ I-II всіх форм власності, ВНЗ III-IV рівнів – 31%.

За досліджений період контингент студентів ВНЗ I-II р. а. зменшився на 32,4%, натомість ВНЗ III-IV рівнів – зріс на 39,3% порівняно з 2000 р. Аналогічна ситуація простежується і в регіональному розрізі. Так, чисельність студентів ВНЗ I-II р. а. за 2000-2011 рр. найвищими темпами скоротилась у Сумській (на 62,8% менше порівняно з показником 2000 р.), Миколаївській (на 46,6%) областях, м. Севастополь (на 47,5%) та АР Крим (на 47,5% порівняно з 2000 р.). Найвищі темпи зростання контингенту студентів ВНЗ III-IV рівнів продемонстрували Запорізька (на 61,6%), Сумська (на 60%), Миколаївська (на 57,1%) та Львівська (на 56,7%) регіони. Такі зміни відбулися за рахунок збільшення чисельності студентів, які навчаються в державних ВНЗ за кошти юридичних і фізичних осіб, а також розвитку недержавної вищої освіти. Проте підвищення доступності вищої освіти супроводжувалося зниженням її якості.

Постійно зростаючі потреби населення в отриманні вищої освіти позначилися не лише на розширенні контингенту студентів, але й вплинули на сукупні обсяги випуску

фахівців (приріст складав 48,3% порівняно з 2000 р.). При цьому спостерігалось стрімке збільшення показника у ВНЗ III-IV рівнів (на 93,6%) і суттєве його скорочення у ВНЗ I-II (на 34,9% порівняно з 2000 р.). Така незбалансованість між структурою підготовки та потребами економіки в кадрах перенасичує ринок спеціалістами одного профілю (наприклад, економістами, юристами, бухгалтерами тощо) та ускладнює працевлаштування випускників. Крім того, вірогідність отримати підходящу роботу, реалізуватися у професійній сфері без певного досвіду та навичок практично зводиться до мінімуму.

У 2011 р. ВНЗ різних р. а. підготовлено 95,1 тис. магістрів, 265,2 тис. спеціалістів, 121,7 тис. бакалаврів і 144,5 тис. молодших спеціалістів [4].

Після закінчення навчального закладу направлення на роботу отримали 170,3 тис. випускників, або 27,2% їх загальної кількості. Найвищі значення показника зафіксовані у м. Севастополь (43,4% загальної кількості випускників ВНЗ усіх рівнів акредитації), Вінницька (35,4%), Дніпропетровська і Полтавська (по 35,2%) та Житомирська (33,5%) області [8].

У ВНЗ усіх рівнів акредитації на початок 2011/12 н.р. навчалось 43 тис. студентів з числа іноземних громадян з 137 країн світу, з них 6,9 тис. (16%) з Туркменістану, 4,3 тис. (10,1%) з Китаю, 3 тис. (7%) Російської Федерації, 2,5 тис. (5,9%) Індії, 2,1 тис. (4,9%) з Йорданії, 1,1 тис. (2,5%) з Туреччини та 1 тис. (2,4%) з Марокко. Сьогодні в Україні підготовку іноземних студентів здійснюють 197 ВНЗ усіх рівнів акредитації (18 ВНЗ I-II р.а. та 172 ВНЗ III-IV р.а., 7 – інститути післядипломної освіти) [4].

Висновки

Діагностика та оцінка тенденцій розвитку освітньої сфери дозволила окреслити наступні проблеми: необґрунтоване скорочення мережі закладів освіти, що, в свою чергу, призвело до зменшення їх місткості та перенаповнення; наявність явного дисбалансу в охопленні дошкільною та загальною середньою освітою дітей, які проживають у містах і селах; незбалансованість підготовки кадрів з потребами ринку праці та суспільства; необґрунтоване зростання кількості студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації, що погіршує умови навчального процесу та якість професійної освіти; незадовільна доступність мешканців сіл до якісних освітніх послуг; надмірна комерціалізація освіти та стрімкий розвиток приватних навчальних закладів; недостатнє фінансово-ресурсне та матеріально-технічне забезпечення галузі; погіршення кадрового потенціалу закладів освіти.

Основними напрямками подальшого розвитку системи освіти є: покращення доступності освіти через гарантування соціальної рівності при розподілі освітніх послуг; удосконалення мережі закладів реабілітації та соціального захисту дітей з особливостями розвитку; максимальне охоплення дошкільною освітою дітей старшого дошкільного віку; формування системи об'єктивних показників діяльності освіти для здійснення зовнішнього моніторингу; перегляд основних базових стандартів освіти; створення оптимальних умов для творчої реалізації здібностей обдарованих дітей і молоді; створення налагодженої системи фінансування та мотивації (підняти рівень заробітної плати викладачам та стипендій студентам); визначення правових обсягів підготовки спеціалістів на засадах урахування реальних потреб з метою подолання «перекосів» різних рівнів фахової освіти; збереження та зміцнення матеріально-технічної бази та кадрового потенціалу; забезпечення навчальних закладів сучасною комп'ютерною технікою, інформатизація освіти; налагодження партнерства навчальних закладів та бізнесових структур; подолання корумпованості значної частини навчальних закладів (особливо у сфері вищої освіти); стимулювання інвестицій бізнесу в освіту.

Реалізація зазначених заходів, звичайно, потребує часу та значних коштів. Проте

«мета виправдовує кошти» і підвищення ролі освіти як підсистеми суспільного відтворення в умовах реалізації ефективної стратегії соціально-економічного та інноваційного розвитку країни безперечно сприятиме формуванню базових передумов такого розвитку, сталості темпів економічного зростання, досягненню стабільних соціальних результатів та високої якості життя людей.

Список використаних джерел:

1. Грішнова О.А. Освіта як чинник людського розвитку і економічного зростання України / О.А. Грішнова // Демографія та соціальна економіка. – 2004. – №1-2. – С. 97.
2. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2011 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України): [стат. зб.]. – Київ: Державна служба статистики України, 2012. – 17 с.
3. Дошкільна освіта України у 2011 році: [стат. бюл.]. – Київ: Державна служба статистики України, 2012. – 86 с.
4. Статистичний щорічник України за 2011 рік: [стат. зб.]. – Київ: ТОВ «Август-Трейд», 2012. – 558 с.
5. Загальноосвітні навчальні заклади України на початок 2011/12 навчального року: [стат. бюл.]. – Київ: Державна служба статистики України, 2012. – 100 с.
6. Освіта України-2011: Інформаційно-аналітичні матеріали про діяльність Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України у 2011 році; за заг. ред. Д.В. Табачника [Електронний ресурс] – К.: Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, 2012. – 408 с. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/education-reform/informatsijno-analitichni-materiali-pro-diyalnist-ministerstva-osviti-i-nauki-molodi-ta-sportu-ukrajini>.
7. Продовження навчання та здобуття професії: [стат. бюл.]. – Київ: Державна служба статистики України, 2012. – 28 с.
8. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2011/12 навчального року: [стат. бюл.]. – Київ: Державний комітет статистики України, 2012. – 219 с.

Bibliography:

1. Grishnova O.A. Education as a factor of human development and economy growing of Ukraine / O.A. Grishnova // Demography and social economy. – 2004. – 1-2. – P. 97. (Ukr.)
2. Socio-demographic characteristics of households of Ukraine in 2011 (according to sampling household living conditions survey of Ukraine): [stat. zb.]. – Kyiv: Government service of statistics of Ukraine, 2012. – 17 p. (Ukr.)
3. Preschool education of Ukraine in 2011 year: [stat. byul.]. – Kyiv: Government service of statistics of Ukraine, 2012. – 86 p. (Ukr.)
4. Statistical Yearbook of Ukraine for 2011 year: [stat. zb.]. – Kyiv: LTD. «Avgust-Treyd», 2012. – 558 p. (Ukr.)
5. General educational establishments of Ukraine on beginning 2011/12 academic year: [stat. byul.]. – Kyiv: Government service of statistics of Ukraine, 2012. – 100 p. (Ukr.)
6. Education of Ukraine–2011: Information and analytical materials about activity of the Ministry of education, youth and sports of Ukraine in 2011; editor D.V. Tabachnik [Electronic resource]. – K.: Department of education and science, young people and sport of Ukraine, 2012. – 408 p. (Ukr.) – Access mode: <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/education-reform/informatsijno-analitichni-materiali-pro-diyalnist-ministerstva-osviti-i-nauki-molodi-ta-sportu-ukrajini>.

7. Continued education and profession: [stat. byul.]. – Kyiv: Government service of statistics of Ukraine, 2012. – 28 p. (Ukr.)
8. Main indicators of activity of higher educational establishments of Ukraine at the beginning of the 2011-12 academic year: [stat. byul.]. – Kyiv: State committee of statistics of Ukraine, 2012. – 219 p. (Ukr.)

Рецензент: В.К. Данилко
д-р екон. наук, проф. ДВНЗ «ЖДТУ»

Стаття надійшла 11.06.2013

УДК 658

©Шестакова Т.М.*

ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КАТЕГОРИИ «УПРАВЛЕНИЕ ЗНАНИЯМИ»

В статье предложена типология организационных знаний, уточнено определение категории «управление знаниями».

Ключевые слова: знание, экономика знаний, управление знаниями.

Шестакова Т.М. Термінологічні аспекти категорії «управління знаннями». У статті запропонована типологія організаційних знань, уточнено визначення категорії «управління знаннями».

Ключові слова: знання, економіка знань, управління знаннями.

T.M. Shestakova. Terminological aspects of category "management by knowledge". In the article the typology of organizational knowledge, refined definition of the category "knowledge management".

Keywords: knowledge, economy of knowledge, management by knowledge.

Постановка проблемы. Характеризуя экономическое развитие современного общества, всё чаще используют термин "экономика знаний". Данная категория до настоящего времени не имеет однозначного толкования. Под «экономикой знаний», или «экономикой, основанной на знаниях», чаще всего понимают такой тип экономики, в котором знания играют решающую роль.

Тенденции развития мировой экономики позволяют сделать однозначный вывод: наиболее успешными в экономическом отношении являются страны, в которых приоритетом является генерирование и использование знаний. Таким образом, именно эффективное управление знаниями будет определять конкурентное преимущество как на уровне экономики в целом, так и на уровне отдельно взятой организации.

Анализ последних исследований и публикаций. Управление знаниями является одной из наиболее актуальных и широко исследуемых проблем как науки, так и практики управления. Исследованию философских аспектов категории знания и общеметодологических принципов управления знаниями посвящены работы М. Полани, Т. Давенпорта, Ф. Махлупа, М. Портера, Д. Тиса, Л. Прусака, П. Друкера, К. Виига. Следует отметить значительный вклад исследователей прикладных аспектов управления зна-

* ст. преподаватель, ГВУЗ «Приазовский государственный технический университет», г. Мариуполь